

બાળકમાં સાહિત્યપ્રેમ શી રીતે જગાડવો ?

સંજય પટેલ

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, ગુજરાતી વિભાગ,

ચિલ્ડ્રન્સ યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર

Email : shreysanju1978@gmail.com

Received : 01-05-2020

Published Online : July, 2020

Accepted : 01-06-2020

કહેવાય છે કે, “સંવેદનશીલ હૃદય એ સાહિત્યપ્રીતિનો મૂળ આધાર છે.” જો વ્યક્તિ સહજ સંવેદનશીલ હોય તો સાહિત્યની સંવેદનાઓ તેને આકર્ષવાની અને સાહિત્ય સાથેનો પ્રેમ અનાયાસ જ બંધાઈ જવાનો. બૌદ્ધિકતા અને સંવેદનશીલતા વચ્ચે મેળ પાડવાની પ્રવૃત્તિ એટલે જ સારા અને શિષ્ટ સાહિત્યનું વાંચન. કવિ શ્રી બળવંતરાય ઠાકોર કહે છે તેમ, “સારી કવિતા માત્ર ઊર્મિનો ઉછાળો જ નથી, પરંતુ એક ઉત્તમ વિચારનો આવિર્ભાવ પણ છે.” આથી સાહિત્યએ યુગોથી માનવ-મનને ઘડવાનું, સંવેદનાઓ સંકોરવાનું અને રાહ ભટકેલા મનુષ્ય માટે પથદર્શક બનવાનું કામ કર્યું છે.

પશ્ચિમના શ્રેષ્ઠ સાહિત્ય-વિચારક અને સાહિત્યોપાસક ઍરિસ્ટોટલે પણ સાહિત્ય-વાંચન બાબતે ‘કેથાર્સિસ’ની થિયરી કામ કરતી હોવાની વાત કરી છે. આ ‘કેથાર્સિસ’ અનુસાર સાહિત્ય-વાંચનથી, જો ભાવક સંવેદનશૂન્ય હોય તો તેનામાં સંવેદનશીલતાનો સંચાર થાય છે અને વાચક જો વધુ પડતો સંવેદનશીલ હોય તો તેની અતિ-ભાવુકતાનું સંમાર્જન થાય છે. હોમિયોપેથીના ‘ઝેરનું મારણ ઝેર’ સિદ્ધાંત પર આ થિયરી કામ કરે છે. તેમની આ વાત સંસ્કૃત સાહિત્યની ઉત્તમ કૃતિ ‘અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્’ના ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે : મહાકવિ કાલિદાસ-લિખિત ‘અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્’ના એક પ્રસંગ આલેખન મુજબ, રાજા દુષ્યંતે શકુન્તલાને આપેલી અંગૂઠી ખોવાઈ જાય છે, અને ઋષિના શાપની અસર અનુસાર દુષ્યન્ત શકુન્તલાને ભૂલી જાય છે. હવે આજની કોઈ યુવતી કે જે પોતાના પ્રેમીથી તરછોડાયેલી છે, તે આ ‘અભિજ્ઞાન શાકુન્તલમ્’ વાંચશે તો તેને પણ શકુન્તલાના ઉદાહરણ દ્વારા આશ્વાસન મળશે કે વીંટી મળવા જેવો કોઈ ચમત્કાર એના જીવનમાં પણ થશે. દુષ્યન્ત અને શકુન્તલા અંતે જતાં એક થયાં એમ તે પણ એક દિવસ પોતાના ઈચ્છિત પ્રેમીને પ્રાપ્ત કરી શકશે. આમ, તત્કાળ આવેશમાં આવીને એ જો કોઈ ખોટું પગલું ભરવા જઈ રહી હશે તો આ કૃતિ જેવા કોઈ ઉત્તમ સાહિત્ય-વાંચનથી તેની લાગણીઓ સંમાર્જિત થઈને તેના જીવનને બચાવી લેશે, અને તેનામાં એક નવી જ આશાનો સંચાર થશે.

આમ, સાહિત્ય અને સંવેદનશીલતા એકબીજા સાથે પરસ્પર સંબંધ ધરાવે છે. તેથી આપણા પરિવારમાં બાળકોને સાહિત્યપ્રેમી બનાવવાં હોય તો પહેલાં તેમનામાં સંવેદનશીલતા ખીલે તેવું વાતાવરણ અને અનુભવો પૂરાં પાડવાં પડશે. આ બાબત ચુંબક લોઢાને આકર્ષે તેના જેવી છે. સંવેદનાઓ એ લોઢા જેવી છે, તો સાહિત્ય ચુંબક જેવું છે. એકબીજાને આકર્ષે પછી ખૂલીને કહી શકવું મુશ્કેલ છે કે લોઢાએ ચુંબકને પોતાની તરફ ખેંચ્યું કે ચુંબકે લોઢાને પોતાની તરફ. આમાં કોણ કોને કોની તરફ ખેંચે છે એ સમજવા કરતાં પણ એ ખેંચાણ થયું એ સ્વીકારવું સૌથી મહત્વનું થઈ પડે છે તેમ સાહિત્યને કારણે સંવેદનાઓ અને સંવેદનાઓને કારણે સાહિત્ય એકબીજા તરફ આકર્ષાય છે.

આપણા વર્તમાન પારિવારિક અને સામાજિક વાતાવરણને જોતાં પરિવારનાં બાળકોમાં આપણે સાહિત્યપ્રેમ કઈ રીતે ખીલવી શકીએ તે પ્રશ્ન સૌને વિચારતા કરી મૂકે એવો છે. આજના વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના યુગમાં, કે જ્યારે બાળક સામેથી પુસ્તક સદંતર અદૃશ્ય થઈ રહ્યું છે અને અનેક પ્રકારનાં યાંત્રિક ઉપકરણો તેના હાથમાં આવી પડ્યાં છે ત્યારે સાહિત્ય-પ્રીતિ તેનામાં જગાડવી કે જીવંત રાખવી એ બહુ ધીરજપૂર્વક કામ લેવા જેવી બાબત છે. કહેવાય છે કે, બાળક સૌથી વધારે આચરણથી શીખે છે. બાળક ઘરમાં વડીલો અને મોટેરાંઓના વર્તનનો હંમેશાં અભ્યાસ કરે છે. તેથી જ કહેવાય છે કે બાળકના વર્તન માટે આપણે તેને શું કહીએ છીએ તે નહીં પરંતુ આપણે તેની સમક્ષ શું કરીએ છીએ તે સૌથી વધારે મહત્વનું સાબિત થાય છે. તેથી બાળક ઘરમાં પોતાનાં માતા-પિતા અને મોટાં ભાઈ-બહેન કે અન્ય વડીલો પાસે જે જોશે તે તેને પોતાને પણ અપનાવવાની સતત ઈચ્છા થશે.

આ બાબતને સમજવા માટે એક પ્રસંગ જોવા જેવો છે : એક ટ્રેનમાં એક સ્ત્રી અને તેનું આઠ-દસ વર્ષનું બાળક સામસામે બેસીને પુસ્તક વાંચી રહ્યાં હતાં. સ્ત્રી પોતાને લગતું કોઈ સાહિત્ય વાંચી રહી હતી તો બાળક તેને મજા પડે તેવું કોઈ પુસ્તક થોડીવાર પછી એક યાત્રી પ્રવેશ્યો. આ રીતે સામસામે માતા અને બાળક બંનેને ધ્યાનથી પુસ્તક વાંચતાં જોઈ તેને નવાઈ લાગી. તેને પોતાનું બાળક યાદ આવ્યું, કે જે મુસાફરી કરતી વખતે કે નવરાશના વખતમાં એક મિનિટ પણ મોબાઈલ પોતાનાથી અળગો કરતું નહીં. તેથી સહજ વિસ્મય પામીને આ યાત્રીએ પેલાં બહેનને પૂછ્યું, “બહેન ! આટલા આધુનિક અને ઉપકરણોના યુગમાં તમે તમારા બાળકના હાથમાં પુસ્તક કઈ રીતે પકડાવી શક્યાં છો ?” ત્યારે પેલાં બહેને સહજ સ્મિત કરીને જવાબ આપ્યો, “હું એને પુસ્તક પકડાવી શકી છું કારણ કે એણે મારા હાથમાં સતત પુસ્તક જોયું છે.”

આમ, આ સામાન્ય લાગતી વાત પણ બહુ જ વિચારવા જેવી અને અમલમાં મૂકવા જેવી છે. જો માતાપિતાના હાથમાં મોબાઈલ હશે તો બાળક સાહિત્યસેવી કે સાહિત્યોપાસક ક્યારેય નહીં બની શકે. વીસમી સદીમાં

થઈ ગયેલા મોટા ભાગના ભારતીય અને ગુજરાતી સાહિત્યકારોના જીવનમાં એમનાં દાદા-દાદી કે માતાપિતાનો ભવ્ય સંસ્કાર-વારસો સૌથી મહત્વનો બની રહ્યો હતો. ગુજરાતી સાહિત્યના શ્રેષ્ઠ કવિઓએ પોતાના કવિતાના છંદ અને લય સંદર્ભે વાત કરતાં કહ્યું છે કે, ‘ઘરમાં નાનપણથી જ ગવાતા છંદોબદ્ધ શ્લોક અને ધાર્મિક પૂજાનાં શ્લોકગાન દ્વારા તેનાં બધાં જ લય-આવર્તનો તેમના મગજમાં બાળપણથી જ દૃઢ થયાં હતાં. જેને કારણે તેમનો શબ્દ સંવેદનારૂપે બહાર આવ્યો ત્યારે તે લયબદ્ધ થઈને જ બહાર આવ્યો. એટલે છંદ, લય, રાગ-ઢાળ તેમણે ક્યાંય અલગથી મહાવરાનો વિષય બનાવ્યો નથી, પરંતુ ઘરના જ સંસ્કારી વાતાવરણનો તે એક હિસ્સો હતો કે જેના દ્વારા એમનું કવિત્વ પ્રગટ થવામાં મદદ મળી રહી. ગુજરાતી સાહિત્યના પંડિતયુગના મહાકવિ ન્હાનાલાલ અને સાંપ્રત સુપ્રસિદ્ધ કવિ વિનોદ જોશીએ આ વાત વારંવાર તેમના જીવનના સાહિત્યઘડતરની વાત કરતાં કહી છે. આ ઉપરાંત કવિ શ્રી ભાગ્યેશ જહા પણ તેમની સાહિત્યપ્રીતિ અને સંસ્કૃતાનુરાગને તેમના બાળપણના કુટુંબના સંસ્કારી વાતાવરણનો એક અભિન્ન હિસ્સો માનતા રહ્યા છે.

કથા-સાહિત્યના સુપ્રસિદ્ધ સર્જકોએ પોતાની કેફિયતમાં કહ્યું છે કે, ‘બા-બાપુજી કે દાદા-દાદીની વાતો નાનપણથી જ એમના સ્મરણમાં ઘૂંટાઈ હતી અને આગળ જતાં તે તેમની સાહિત્યપ્રીતિનું માટે નિમિત્ત બની હતી.’ નાનપણથી જ બાળકનો આવો વાર્તા, ગીત કે કોઈ પણ સાહિત્ય પ્રત્યેનો લગાવ તેની વયવૃદ્ધિની સાથે દિન-પ્રતિદિન ઘટ્ટ બનતો જાય છે, અને તેને આજીવન સાહિત્યનો સાધક બનાવે છે. આ બાબતે ગુજરાતી સાહિત્યના શ્રેષ્ઠ સર્જક પન્નાલાલ પટેલનું ઉદાહરણ પણ ધ્યાનપાત્ર છે. પન્નાલાલ પટેલ એટલે ગુજરાતી સાહિત્યનો એવો ચમત્કાર કે જે અંગ્રેજીની ઉક્તિ ‘poets are born, not made’ને સાર્થક કરે છે. માત્ર અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ સુધી જ ભણેલો આ છોકરો એક દિવસ ગુજરાતી સાહિત્ય માટે જ્ઞાનપીઠ પુરસ્કાર લઈ આવે એવું ઉત્તમ સાહિત્ય-સર્જન, કહો કે સાહિત્ય-સાધના કરી શક્યો એમાં એના પિતા નાનજી ભગતનો ફાળો નાનોસૂનો નથી. નાનજી ભગતના જીવનની પાઠશાળાનું અનોપચારિક શિક્ષણ, જીવન-દર્શન, વાણી અને વર્તનની સચ્ચાઈ, તેમની વાતો-કહેવતો અને જીવનબોધ આપતી કેટલીયે કથાઓ આ પન્નાલાલે કાન માંડીને સાંભળી હતી. તેને પોતાના જીવનના નક્કર અનુભવો સાથે જ્યારે પ્રમાણી જોઈ ત્યારે એમાંથી જે સંવેદન પ્રગટ્યું તેમાંથી જે નવલકથાઓ કે વાર્તાઓનું સર્જન થયું તે કોઈ પણ ભાવકને સ્પર્શી જાય એવું બન્યું. આમ, બાળકને નાનપણથી, કહેવાય કે ગળથૂથીમાંથી મળતા સાહિત્યના સંસ્કાર તેની સાહિત્યપ્રીતિ માટે જવાબદાર બને છે. હા, સાહિત્યપ્રીતિ દ્વારા સાહિત્યકાર જ થવું એ જરૂરી નથી, સાહિત્યપ્રીતિ ધરાવનાર બાળક ડોક્ટર થાય, એન્જિનિયર થાય કે, જીવનના અન્ય કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં જાય પરંતુ સાહિત્ય દ્વારા તેની એક વ્યક્તિ તરીકેની સંવેદનાઓને તે હંમેશા જીવંત રાખી શકશે. તો આવો, આપણે કેટલાક પ્રયત્નોથી આપણાં આજનાં બાળકોમાં સાહિત્યપ્રીતિને કઈ રીતે ખીલવી શકાય તે સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ :

संगीत अे आबालवृद्ध कोरुं पण व्यक्तित्ने धारी अपील करनारी कला ऐ. तेथी शब्द के ल्पाधने न समजतुं बाणक पण संगीतना ताले जूमी शके ऐ. आवुं लयबद्ध साहित्य अेटले ढालरडां, जोडकणां प्रत्मातियां अने बाणकाव्य. बाणकने सांत्भणवी गमे अेवी कर्णप्रिय बाणकविता द्वारा प्रारंत्भिक तबक्के तेनामां साहित्यप्रीति ढीलवानी शरुआत करवी जोरुंअे. श्रवण अे ल्पाधनुं प्राथमिक कौशल्य ऐ. बाणक ऐटलुं समृद्ध सांत्भणशे तेटलुं ज तेनुं ल्पावजगत समृद्ध बनशे.

आ साहित्य पोतानी मातृल्पाधामां ढशे तो अे बाणकने वधारे पोतीकुं लागशे. पारकी ल्पाधामां रडेलुं साहित्य अेने समजवामां ज मुशकेल पडे ऐ अेवुं नथी, परंतु तेऐे जोऐेला आसपासना ल्पावजगत साथे पण अेनो मनमेण ढातो नथी. तेथी बाणक धीमेधीमे तेनाथी विमुढ थतुं जाय ऐ. ऐम के, अंश्रेऐ माध्यममां ल्पाशता कोरुं बाणकने युरोपियन कविअे ल्पाऐेनुं अररुंनुं काव्य अथवा तो युरोपना अे अरुंला प्रदेशनुं वातावरणनुं वरुंन करती कोरुं गद्यकृति ल्पाववामां आवे तो ते बाणकना अरुंला वास्तविक वातावरण साथे मनमेण ढातुं नथी. तेथी तेनी कल्पनामां वास्तविक जगत न ढेढातुं ढोवाथी तेने अे प्रकारना साहित्यमां रस पडतो नथी. आथी, ल्पाध अे मात्र साहित्यनुं ज माध्यम नथी, परंतु संस्कृति अने ल्पावजगतने संकमित करवानुं पण वाढन ऐ. तेथी बाणकनी पोतानी मातृल्पाधामां उपलब्ध अेवुं साहित्य तेने पीरसवुं जोरुंअे.

काव्य के जोडाकणां पढी ढीजो तबक्को बाण-वार्ताओनो ऐ. ऐे तेने कल्पनाना जगतमां विढार करावे ऐ. आवी वार्ताओ बाणक जाते वांयतुं थाय अे पढेलां शरुआतना तबक्कामां अेने अे वार्ताओ सांत्भणतुं करवानी जवाबढारी माता-पितानी ऐ. मानसशास्त्रीय रीते उंघती वढते बाणकने गीत-वार्ता सांत्भणवां गमे ऐ. तेथी आ तकने ङडपी लरुं माता-पिताअे पोते साहित्यसमृद्ध अनी बाणकनी कल्पना अने ल्पावजगतने पोषे तेवी वार्ता कडेवी पडे. धीमेधीमे मोटुं थतुं बाणक नवीनवी वार्ताओ जाणवा माटे उत्सुक बनशे. वांयतां शीप्या पढी तेना ढाथमां आवां बाणसाहित्यनां पुस्तको मूकवामां आवे तो ते पोते वायतुं थशे अने अे वांय्या पढी अेने अे वार्ताओ पोतानां माता-पिता समक्ष कडेवानी तालावेली पण जागशे.

बाणकमां साहित्यप्रीति जागृत करी शकाय ते माटे शाणाओ अने तेना शिक्षकोनी लूमिका पण नानीसूनी नथी. धरमां धमाल-मस्ती करतुं बाणक शाणामां आज्ञांकित अने ऐ. अेटले तेना आज्ञांकितपणाने सतत 'ढोमवर्क' के गोढणियुं ज्ञान पीरसवामां व्यस्त राढवाने अढले तेनी सर्जनात्मक शक्तिनी ढीलवणी करवामां उपयोगमां लेवुं जोरुंअे. शिक्षक बाणकने साहित्यना वांयन तररुं वाणे अने बाणपणथी ज पुस्तकालयनो समुचित उपयोग करतां शीअवे तो बाणक नित-नवीन प्रवृत्तिओ द्वारा साहित्य प्रत्येनी प्रीति ढीलवी शके. बाणकने ऐे प्रकारना साहित्यमां रस ऐ तेने ओणढी काढवामां धर अने शाणा वय्येनो सुमेण पण सधावो जोरुंअे. कोरुं बाणकने कविता वांयवामां

રસ પડે છે તો કોઈને વાર્તા વાંચવામાં. આથી તેની પ્રકૃતિગત ભિન્નતાને પારખી તેનાં રસ-રુચિ મુજબના સાહિત્ય-વાંચનમાં તે આગળ વધે તેવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

સંગીત પછી બાળકને ચિત્રો વધારે અસર કરે છે. આથી કાવ્ય કે વાર્તાને અનુરૂપ ચિત્રાંકનો તૈયાર કરવામાં આવે તો બાળક તેને રસથી વાંચે છે, ને તે સાહિત્ય તેની સ્મૃતિમાં લાંબા ગાળા સુધી સચવાયેલું રહે છે. આપણા પ્રાચીન સાહિત્યના સમૃદ્ધ વારસા સમાન ‘પંચતંત્ર’, ‘હિતોપદેશ’, ‘રામાયણ’ અને ‘મહાભારત’ની ચિત્રવાર્તાઓ કેટલી બધી અસરકારક બની શકે..! આવું સાહિત્ય બાળકના આનંદ અને નીતિબોધ-સંસ્કારનું વાહક બની શકશે. આ વિશે શ્રદ્ધા ત્રિવેદી કહે છે તેમ, “એક રીતે જોતાં એમ લાગે કે બાળસાહિત્ય બાળકને પાંખ આપવાનું કાર્ય કરે છે અને બીજી બાજુ તેને માટે દીવાદાંડી બનીને તેનું પથદર્શક પણ બની રહે છે.” ૧

બાળકનું વ્યક્તિત્વ ખીલે, વિકસે, સંમાર્જિત થાય તેવા ચોક્કસ દૃષ્ટિકોણથી બાળસાહિત્ય રચાય છે તે બાળકમાં રહેલી શક્તિઓને પ્રગટ કરવાની ભૂમિકા અદા કરે છે. બાળકનો ક્રમિક વિકાસ કે ઘડતર થાય છે. બાળસાહિત્ય બાળકને આનંદની સાથેસાથે પશુ-પંખી, વનસ્પતિ-જગત, આડોશી-પડોશી, ગામ-પાદર, ઘર અને પરિવાર સાથે જોડી આપે છે અને પ્રેમ જગાવે છે. આમ, એને આનંદી મનુષ્ય બનાવવા માટે બાળસાહિત્ય ખાતર-પાણીની ગરજ સારે છે. તેથી જ ડૉ. શ્રદ્ધા ત્રિવેદી નોંધે છે, “અપરંપાર, અસંખ્ય, અસાધારણ અને અસીમ શક્તિ ધરાવતા બાળકનાં બુદ્ધિ, હૈયું, મન અને ચિત્તને સ્પર્શે, સંતોષે તેવું સાહિત્ય તે બાળસાહિત્ય એમ સાદી રીતે કહી શકાય.” ૨ બાળકને પણ તેની મરજીને યોગ્ય કલ્પના અને જિજ્ઞાસાથી રંગી દે તેવી વાર્તામાં રસ પડતો હોય તો તેવી વાર્તા ઉપલબ્ધ કરાવવી તે વાલીની ફરજ બને છે. જ્યારે યોગ્ય સમયે તેને જોઈતી વાર્તા ઉપલબ્ધ નથી બનતી ત્યારે તે બીજાં માધ્યમો તરફ વળી જાય છે. આથી એમ કહેવું યોગ્ય લાગશે કે આપણે જીવનનાં ઘણાં શુભ કાર્યો માટે મુહૂર્ત સાચવતાં હોઈએ છીએ એમ બાળકની જિજ્ઞાસા અને ઉત્કંઠાનું મુહૂર્ત કે ટાણું પણ જો સાચવી લેવામાં આવે તો બાળક ‘સાધનપ્રિય’ નહીં પરંતુ ‘સાહિત્યપ્રિય’ ચોક્કસ બનશે.

બાળકોને કહેવાતી વાર્તાઓની પરંપરા બહુ જૂની છે. બદલાતા સમય-સંજોગો પ્રમાણે તેમાં સમુચિત ફેરફાર કરવા પણ ઉપયોગી બને. આ ફેરફારો વર્તમાન સંદર્ભો અને અનુભવોને જોડી આપતા હોય એ પણ જરૂરી છે. વાર્તાઓમાં નીતિ, વાસ્તવ, કલ્પના, વિજ્ઞાન, સાહસ, રહસ્ય, વિનોદ, પ્રાણીજગત, પક્ષીજગતને સ્પર્શતી અનેક વાર્તાકથાઓનો તેની રસ-રુચિ અનુસાર વિનિયોગ કરવો જોઈએ. આ બાબતે રતિલાલ નાયક કહે છે : “બાળકો આગળ રજૂ થતી વાર્તાના બે ઉદ્દેશ રહ્યા છે, પ્રથમ શિક્ષણ કે જ્ઞાન આપવાનો અને બીજો બાળકને એની જીવનયાત્રાની સમજ આપી એને પરિપક્વ કરી આપવાનો. શિક્ષણપ્રદાન અને ચારિત્ર્યનિર્માણ એ બે ઉદ્દેશો આમ આવશ્યક હોવા

छतां बाणवार्तामां आनंदनी प्राप्ति अे मुप्य लक्ष्ण डोवुं घटे.”³ आथी, बाणकने वधु पडतुं शीजवी देवानी लालसा करतां तेने वधु ने वधु सांभणतुं के वांयतुं करवाना उदेशने प्राथमिकता आपवामां आवे तो बाणकनो लगाव साहित्य साथे लांभा समय सुधी टकावी शकाशे.

बाणवार्ता जेवा साहित्यमां बाणकने गिंउे रस पडे ते माटे बाणकने तेने पोतानी भाषामां, अेटले के विशिष्ट लय-लडेकामां ते वातने रजू करवी पण जडरी छे. तेथी बाणकने अे साहित्य प्रत्ये लगाव थाय. गिजुभाई कडे छे तेम, “वार्ता कडेनारे वार्ताना आत्माने पोतानामां उतारी देवो. जयां सुधी वार्ताना आत्माने पकडी शकाय नहीं अने अे आत्माने हृदयमां भरि देवाय नहीं त्यां सुधी वार्तानुं कथन निष्कण ज जवानुं. वार्तानी यावी कई छे ते ओणभी काढवुं जेईअे. ते वार्तामां शुं न डोय तो वार्ता ‘वार्ता’ मटी जय ते पारभी लेवुं जेईअे. आ अंधुं शोध्या पछी ते वातो साथे अेकता अनुभववी जेईअे.”⁴

बाणको समक्ष जयारे आपणे श्रवणरूपे के वांयन स्वरूपे बाणवार्ता जेवुं कोई पण साहित्य उपलब्ध करावीअे तयारे ते साहित्यमां आ प्रमाणेना गुणो डोवा आवश्यक छे. अत्यारे व्यावसायिक लाभनी दृष्टिअे बडार पडतुं साहित्य घणीवार बाणकोनी जिज्ञासा अने तेमनी साहित्यप्रीतिने पोषवामां गिणुं गितरे छे. तेथी आपणी पासे रडेवुं साहित्य अे उत्तम डोय ते पण आजना समयनी जडरियात छे. आ प्रकारना साहित्यथी बाणकने सरणताथी बाणसाहित्य तरङ्ग वाणी शकाशे. कथाभीज, शब्दतत्त्व, अर्थतत्त्व, भावतत्त्व, कल्पनातत्त्व, विस्मयतत्त्व, विनोदतत्त्व, बुद्धितत्त्व, चिंतनतत्त्व, मनोरंजनतत्त्व, वस्तु-सामग्री, पात्रसृष्टि, परिवेश अने हास्यतत्त्व - आटवुं जे साहित्यमां जणवायुं डशे तो बाणकने अे साहित्यमां योक्कस रस पडशे.

विस्मय के जिज्ञासा अे बाणकनो मूण स्वभाव छे. तेथी विस्मय के जिज्ञासाने पोषवानुं काम करी शके ते प्रकारनी वार्ताओ के बालकथाओ तेनी सामे उपलब्ध डशे तो ते आ प्रकारना साहित्य तरङ्ग जडर वणशे. बाणकने बाणसाहित्य तरङ्ग वाणवा माटे गिजुभाई बघेका जेवा मनोवैज्ञानिक अने आनंदी अभिगम धरावता बाणसाहित्यकारना साहित्य सुधी पडोयवुं पडे. तो कोई पण बाणक अेना मनगमता साहित्य तरङ्ग योक्कसपणे आकर्षाय. क्यारेक गद्य तो क्यारेक पद्य, तो क्यारेक गद्य अने पद्यना संमिश्रणरूपे रजू थतुं गिजुभाईना साहित्य जेवुं बाणसाहित्य उपलब्ध करावी बाणकोनी साहित्यप्रीति वधारवी जेईअे. गिजुभाईमां डेवुं विषय-वैविध्य छे ! जेम के, ‘आनंदी कागडो’, ‘सात पूंछडियो उंढर’, ‘भेतली’, ‘क्येरी में जउंगा’, ‘भट्टी’, ‘पालीमां पांय उंढरडा’, ‘गिंट पग सडे’, ‘कागडो अने कोठिंभु’, ‘पोपट अने कागडो’, ‘मा मने छम वडुं’, ‘दला तरवाडी’, ‘बापा कागडो’, ‘लोभी दरञ्ज’, ‘राजकन्या अने यार प्रवासीओ’, ‘अेक देडकीनी वार्ता’, ‘राज सुपडकनो’, ‘जडजड जडजड जोदत छै’, ‘तड तुंभडी तडंतडा’ वगेरे. आवुं गद्य-पद्यना संमिश्रणवाणुं साहित्य बाणकोनी साहित्यप्रीतिनी मात्रा योक्कस वधारी शके.

આમ, બાળ-માનસને પુલકિત કરતું અને તેનામાં શ્રેષ્ઠ મનુષ્યત્વનું સિંચન કરતું સાહિત્ય આપણી પાસે વિપુલ માત્રામાં છે. જરૂર છે માત્ર યોગ્ય સમયે બાળકને એ તરફ વાળવું. આ માટે બાળકની પહેલી શાળા ગણાતાં માતા-પિતા, પછી પરિવાર ને ત્યાર બાદ શાળા અને તેના શિક્ષક બાળકમાં સાહિત્યપ્રીતિ જગાવવામાં નિમિત્ત બની શકે. આ માટે આપણે આપણી માતૃભાષાના ઉત્તમ સર્જકો સુધી પહોંચવું પડે. આદિકવિ નરસિંહ મહેતાનું ‘પેલો ચાંદલિયો આઈ મને રમવાને આલો, નક્ષત્ર લાવીને મા મારા ગજવામાં ઘાલો’થી માંડીને અર્વાચીન યુગના દલપતરામ, નવલરામ, ન્હાનાલાલ વગેરેથી છેક વીસમી સદીના ઉત્તરાર્ધના સાહિત્યમાં ગિજુભાઈ બધેકા, જીવરામ જોશી, રમણ સોની, રમેશ પારેખ જેવા બલિષ્ઠ સાહિત્યકારોનું સાહિત્ય બાળકો સુધી પહોંચે તો બાળકોમાં સાહિત્ય-પ્રીતિને ચોક્કસ પોષી શકાય એમ છે.

સંદર્ભ :

૧. બાળકથા : સ્વરૂપ અને તેના પ્રકારો, લે. શ્રદ્ધા ત્રિવેદી, પૃ.૦૩
૨. શબ્દસૃષ્ટિ, ઓક્ટો. ૨૦૦૬, લે. શ્રદ્ધા ત્રિવેદી, પૃ. ૨૧૫
૩. બાળસાહિત્ય : સ્વરૂપ અને સર્જન, પ્ર.આ. નવે.૨૦૦૪, લે. રતિલાલ નાયક, પૃ.૩૮
૪. બાળસાહિત્યના સર્જકો : જીવરામ જોષી અને યશવંત મહેતા, પ્ર.આ. ૨૦૧૪, પૃ. ૨૧

તેજસ્વી બાલક : તેજસ્વી ભારત